

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.059
Львівського національного
університету імені Івана Франка
(вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000)

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Галуки Ольги Степанівни:
**«Формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової
школи у професійній підготовці»,**
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»
015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Актуальність дисертаційної роботи.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена глобальними змінами як в системі вітчизняної освіти, так і в політичному житті кожного з нас: модернізацією сфери освіти, що пов'язана з формуванням людини нової генерації, все нові й нові вимоги до педагогів, особливо початкової ланки освіти, володінням новітніми технологіями і тенденціями організації освітнього простору, активізацією інформаційно-цифрових векторів розвитку освіти, а також вмінням пристосуватися до швидких та мінливих процесів у суспільстві, новими глобалізаційними викликами майбутнього (пандемії, загрози воєн чи військових конфліктів). В умовах, що складаються, важливо формувати соціально мобільного вчителя, який успішно змінить за потреби свою діяльність чи вид діяльності на освітніх теренах; який працюватиме творчо, включаючи інновації в своїй роботі; буде вмотивованим, генеруватиме і продукуватиме все нові ідеї, опираючись на експеримент, дослідження та новаторство. У цьому контексті пріоритетного значення набуває проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, зокрема формування їхньої соціальної мобільності, оскільки ця проблема зумовлена неадаптованим до цієї ідеї змістом теоретичної і практичної підготовки в закладах вищої освіти.

З огляду на наведене проблема формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці, обрана Ольгою Степанівною Галукою для дослідження, є актуальною і заслуговує на схвалення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Актуальність дисертації підтверджується також приналежністю до науково-дослідної тематики роботи кафедри початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка «Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців дошкільної та початкової освіти в контексті соціальної мобільності» (№ 0116U001693).

Наукова новизна.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше:

1) визначено теоретико-методичні основи формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці;

2) визначено три етапи формування наукових теорій становлення та розвитку феномену соціальної мобільності (перший – 1935-1956 рр., другий – 1956-1967 рр., третій – 1968-1986 рр.);

3) запропоновано авторське визначення понять «соціальна мобільність вчителя початкової школи», «євроінтеграційний освітній простір», «модель формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи»;

4) запропоновано класифікацію соціальної мобільності за певними чинниками (рівень статусу, кількість осіб, напрям переміщення, результативність, відносність переходів, тощо), що впливають на прояв того чи іншого типу соціальної мобільності;

5) розроблено й апробовано модель формування соціальної мобільності майбутнього вчителя початкової школи, що складається із трьох блоків – теоретико-методологічного, операційно-діяльнісного, результативно-оцінного;

6) теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування соціальної мобільності в майбутніх учителів початкової школи (створення інноваційного освітнього середовища в ЗВО, яке сприятиме творчому особистісному розвитку та мотивації майбутніх учителів початкової школи; взаємозалежність і взаємообумовленість змістового, навчально-методичного та технологічного напрямку професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи; організація наскрізної практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи з метою формування соціальної мобільності; забезпечення психологічної готовності майбутніх учителів початкової школи до формування у них здатності до соціальної мобільності);

7) виокремлено та доповнено принципи соціальної мобільності (переміщення) (освітній, культурний, політичний, економічний та соціальний); основні групи методів, прийомів і форм роботи у процесі формування соціальної мобільності майбутніх учителів умовах професійної підготовки (методи пізнання педагогічної професії; методи педагогічної освіти; інтерактивні методи; проблемні методи навчання).

Також у дисертації уточнено і доповнено сутність базових понять дослідження: «соціальна мобільність», «принципи соціальної мобільності», «механізм функціонування соціальної мобільності», «соціальна роль», «умови», «педагогічні умови», «модель»; уточнено і доповнено функціонально-рольові позиції вчителя залежно від мети освітніх завдань: «тьютор», «ментор», «фасилітатор», «модератор», «коуч».

Подальшого розвитку набули теоретичні та методичні основи формування соціальної мобільності майбутніх вчителів початкової школи у професійній підготовці.

Практична значущість роботи.

Практична значущість роботи полягає в тому, що основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані та обґрунтовані в дисертаційному дослідженні Галюки Ольги Степанівни на тему «Формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці» можуть знайти своє практичне застосування у професійній діяльності науково-педагогічних працівників, упровадженні педагогічних умов та розробленої

моделі формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи в освітній процес закладу вищої освіти. Також результати наукової роботи можуть бути використані для організації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 013 «Початкова освіта»; удосконалення освітніх компонентів та практичної підготовки майбутніх вчителів початкової школи; розроблення стандартів освіти, модернізації освітніх програм; підвищення рівня кваліфікації та професійного зростання вчителів початкової школи, проведення наукових досліджень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Наукові положення дисертації належним чином обґрунтовані та відображені у висновках. Найбільш суттєві результати, здобуті Галюкою Ольгою Степанівною, достатньою мірою обґрунтовані, відповідають меті та завданням, викладенні послідовно, ґрунтовно, присутні логічно-сміслові переходи між підпунктами дослідження, а відтак і визначеними розділами наукової роботи. Ступінь вірогідності здобутих результатів забезпечується достатньою апробаційною базою дисертантки (результати дослідження, його основні висновки й рекомендації). Результати дисертаційної роботи висвітлено у достатній кількості наукових публікаціях (разом 20, 17 – одноосібні), серед яких: 6 статей – у наукових фахових виданнях України, 14 публікацій апробаційного характеру (тези доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, наукове есе результатів міжнародного стажування). Результати дослідження пройшли апробацію у 5 закладах вищої освіти України.

Достовірність здобутих результатів забезпечується методологічною основою дисертації, яку становлять поєднання теоретичних, емпіричних і статистичних методів дослідження. Завдяки теоретичним методам дослідження вивчено, проаналізовано та узагальнено психолого-педагогічні джерела, опрацьовано нормативно-правові документи у сфері освіти, вивчено й узагальнено досвід роботи науково-педагогічних працівників, теоретичне моделювання) з метою визначення стану дослідження проблеми, розкрито основні теоретичні положення дисертаційної роботи, виокремлено й обґрунтовано ключові поняття. Використання емпіричного методу сприяло перевірці ефективності педагогічних умов формування соціальної мобільності вчителів початкової школи на практиці, виявленню кількісних і якісних показників сформованості соціальної мобільності педагогів на кожному етапі дослідження. Стосовно використання статистичних методів дослідження – методи математичної статистики сприяли об'єктивному аналізу кількісних показників і якісної інтерпретації здобутих результатів дослідження; коефіцієнт кореляції Пірсона, Т-критерій Стьюдента використано для інтерпретації і узагальнення експериментальних даних дисертації.

Методи дослідження були використані комплексно, що забезпечило високий рівень наукової обґрунтованості положень, поданих у дисертації.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (290 найменувань, із них 44 іноземною мовою), 14 додатків (на 108 сторінках), що засвідчує виконання роботи на високому сучасному науковому рівні. Загальний обсяг роботи 346 сторінок, основний

текст викладено на 188 сторінках. Дисертація містить 13 таблиць та 14 рисунків.

Ретельний науково-теоретичний аналіз дисертаційної роботи «Формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці» Галюки Ольги Степанівни дав змогу виокремити позитивні та значущі аспекти наукового дослідження, що є значним внеском у сучасну педагогічну науку. У вступі вдало обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, предмет, об'єкт та методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість здобутих результатів, особистий внесок здобувачки, подано відомості щодо апробації здобутих результатів та їх впровадження.

У першому розділі дисертації узагальнено основні підходи щодо трактування змісту поняття соціальної мобільності: філософський, соціологічний, психологічний, педагогічний; окреслено понятійно-категоріальний апарат дослідження. Здійснено ретроспективний аналіз та виокремлено часові рамки зародження, становлення та розвитку феномену соціальної мобільності. З'ясовано й уточнено сутність понять «мобільність», «соціальна мобільність», «професійна мобільність».

На підставі узагальнення основних наукових понятійно-категоріальних властивостей досліджуваного явища, соціальну мобільність вчителя початкової школи трактовано як особистісну характеристику, що стимулює до швидкої адаптації та розвитку, спонукає до створення якісно нових форм та методів реалізації потенціалу, слугує необхідною та актуальною рисою особистості сучасного світу.

Окреслено роль та значення соціальної мобільності; обґрунтовано структуру, види та закони функціонування механізмів соціальної мобільності. Визначено принципи соціальної мобільності, що зумовлюють успішне формування соціальної мобільності в майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.

У другому розділі на основі опрацьованих теоретико-методичних джерел та власного педагогічного досвіду виокремлено та охарактеризовано структурні компоненти, критерії, показники та рівні сформованості соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи. Визначено та обґрунтовано педагогічні умови, спроектовано модель формування соціальної мобільності майбутніх учителів.

Теоретичний аналіз низки наукових праць продемонстрував взаємозв'язок та взаємозалежність критеріїв від структури досліджуваного явища, процесу чи властивостей. На основі цієї закономірності виокремлено та охарактеризовано структурні компоненти соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи, а саме: мотиваційно-цільовий, адаптаційний, соціально-ситуаційний, рефлексивно-діяльнісний.

Відповідно до структури соціальної мобільності, означено критерії (мотиваційний, психофізіологічний, комунікативний, діяльнісний), що відповідають зазначеним компонентам, а також дібрано показники розвитку соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки.

На основі компонентів, критеріїв та показників досліджуваного явища, виокремлено й схарактеризовано рівні соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи, серед яких – елементарний (низький), базово-діяльнісний (середній), інноваційний (високий).

Для забезпечення процесу ефективного формування та розвитку соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці визначено та обґрунтовано відповідні педагогічні умови: 1) створення інноваційного освітнього середовища в ЗВО, яке сприятиме творчому особистісному розвитку та мотивації майбутніх учителів початкової школи; 2) взаємозалежність і взаємообумовленість змістового, навчально-методичного та технологічного напрямку професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи; 3) організація наскрізної практичної підготовки майбутніх учителів початкової школи з метою формування соціальної мобільності; 4) забезпечення психологічної готовності майбутніх учителів початкової школи до формування у них здатності до соціальної мобільності.

Спроектовано та обґрунтовано модель формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи, що уможливило передбачення результату і допомагає спланувати перебіг роботи з метою досягнення оптимальних цілей.

У третьому розділі висвітлено організаційно-діяльнісні аспекти дослідницько-експериментальної роботи, представлено кількісні результати апробації педагогічних умов формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи та проаналізовано здобуті результати дослідження. У ході педагогічного експерименту здійснено діагностику рівня мотивації майбутніх вчителів початкової школи (методика Т. Елерса), що дало змогу виявити актуальний стан сформованості мотиваційно-цільового компонента соціальної мобільності. На основі діагностики рівня комунікативності (тест В. Ряховського) визначено актуальний ступінь комунікативного компонента соціальної мобільності. Показники діагностувальних зрізів щодо визначення сформованості рівня адаптивності (методика PCRS) дали змогу виявити актуальний рівень сформованості адаптаційного компонента соціальної мобільності. Діагностика рівня рефлексивності (методика О. Карпова) дозволила зафіксувати рівень рефлексивно-діялісного компонента соціальної мобільності.

Аналіз результатів дослідно-експериментальної перевірки ефективності педагогічних умов формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи методами математичної статистики (коефіцієнт кореляції Пірсона, t-критерій Стюдента) підтвердив доцільність упроваджених авторських напрацювань.

Розроблено та впроваджено в процес професійної підготовки навчально-методичне забезпечення (методи, прийоми, форми організації навчання, наскрізна програма в процесі практичної підготовки здобувачів спеціальності 013 Початкова освіта, тренінгові навчальні заняття), що становить зміст формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи. Запропоновано методичні рекомендації щодо формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці, що передбачають теоретико-практичні аспекти розвитку соціальної мобільності, а

також перелік творчих завдань, вправ, проєктів, педагогічних кейсів для застосування на практичних та лекційних заняттях як в очному, так і в дистанційному форматі навчання.

Варто зазначити, що кожний розділ дисертації має свою наукову значущість, слугує науковим підґрунтям для наступного розділу, у результаті об'єднання всіх розділів сформульовано цілісне та системне бачення процесу формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці.

Повнота викладення матеріалів дисертації у роботах, які опубліковані автором.

Основні наукові положення дисертації Галюки Ольги Степанівни, висновки та рекомендації достатньо повно представлено у друкованих працях: 6 публікацій у наукових фахових виданнях України; 14 тез доповідей на конференціях та науковому есе за результатами стажування.

Зазначене вище дає змогу стверджувати, що представлена дисертаційна робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого мають значення для педагогічної науки як в Україні, так і за її межами.

Оцінюючи в цілому позитивно дослідження Галюки О.С., вважаємо за доцільне висловити кілька міркувань та побажань.

Зауваження до змісту та оформлення дисертації.

1. Зважаючи на ґрунтовний теоретичний аналіз дисертації, вважаємо, що робота лише б виграла, якби дисертантка конкретизувала міжнародний досвід формування соціальної мобільності та зазначила, що саме із зарубіжного досвіду використано під час педагогічного експерименту. Це сприяло б підсиленню значущості дисертаційного дослідження в контексті євроінтеграційних і міжкультурних освітніх процесів.

2. Зміни, які періодично відбуваються в системі вищої освіти, вказують на важливість організації самостійної роботи здобувачів у процесі професійної підготовки. Питання організації самостійної роботи здобувачів у процесі їхньої професійної підготовки було б добре представити у дисертаційній роботі.

3. У науковому дослідженні дисертанткою виокремлено 3 етапи дослідження соціальної мобільності в науковому дискурсі і прикінцевий етап завершується 1986 роком. Пропонуємо не зупинятися у визначенні етапів і додати 4 етап (з 1987 і до сьогодні), оскільки проблема соціальної мобільності набуває актуальності в нинішні дні, досліджується і не є вичерпною на сучасному етапі її вивчення.

4. На нашу думку, дослідження мало б логічний зв'язок, якщо би поміняти місцями п.1.2 і 1.3, оскільки порушується послідовність викладу матеріалу, оскільки п.1.3. є логічним продовженням п.1.1. Убачаємо за доцільне спочатку розкрити структуру, види та механізми функціонування соціальної мобільності як теоретичне підґрунтя процесу формування соціальної мобільності, а після цього описати формування соціальної мобільності в міжнародному освітньому просторі, що сприятиме логічному переходу до проблеми розвитку і формування соціальної мобільності в майбутніх учителів початкової школи в Україні.

Відповідно до сформульованих завдань, а також пропозицій стосовно послідовності пунктів наукового дослідження, необхідно внести корективи у змісті роботи.

5. У науковому дослідженні вказано на те, що на основі опрацьованих теоретичних і науково-емпіричних філософських і соціологічних праць, авторами розроблено авторську класифікацію соціальної мобільності за видами, яка включає чинники та фактори (рівень статусу, кількість осіб, напрям переміщення, результативність, відносність переходів, тощо), що впливають на прояв того чи іншого типу соціальної мобільності. Пропонуємо замінити авторську класифікацію на авторську характеристику а також деталізувати її.

6. У науковій новизні недоречно виокремлюються:

— визначено структуру моделі формування соціальної мобільності майбутнього вчителя початкової школи (мотиваційно-цільовий, соціально-ситуаційний, адаптаційний, рефлексивно-діяльнісний компоненти);

— визначено та схарактеризовано критерії (мотиваційний, комунікативний, психофізіологічний, діяльнісний), показники (інтерес до професії вчителя, мотивація, комунікативність, гнучкість, адаптивність, рефлексивність та ін.) та рівні (елементарний (низький), базово-діяльнісний (середній), інноваційний (високий)) формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці; оскільки попередньо визначено новизною розроблення й апробацію моделі формування соціальної мобільності майбутнього вчителя початкової школи, що складається із трьох блоків – теоретико-методологічного, операційно-діялісного, результативно-оцінного. Таким чином, пункти новизни дублюються.

7. Робота значно б виграла, якщо б дисертантка уточнила тематику ефективних форм організації роботи зі студентами спеціальності 013 Початкова освіта, а саме лекцій, практичних занять, семінарів, а також панельних дискусій, тренінгів і інших, про що заявлено на с.145 (...для реалізації 2 педагогічної умови).

8. У науковому дослідженні доречно було б додати праці видатних українських педагогів-класиків, зокрема В. Сухомлинського. Адже неоціненна спадщина праць багатьох наших відомих педагогів вивчається зарубіжними дослідниками і фахівцями, а в супереч цьому – ми недооцінюємо чи забуваємо використовувати результати досліджень українських педагогів-класиків.

9. У науковій роботі варто уникати англіцизмів або запозичених слів, або давати їхнє тлумачення (наприклад, фрейм, гедоністична функція та інші).

10. Наукова робота є вагомим внеском у розвиток сучасної педагогічної науки в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів і набула би ще більшого визнання за рахунок публікацій за її результатами у закордонних виданнях.

11. У науковій роботі зустрічаються неточності та некоректні висловлення, стилістичні та граматичні помилки, які необхідно усунути.

Зазначені нами міркування та побажання не завадили загальному позитивному сприйняттю даної дисертації та мають характер рекомендацій.

Представлена дисертаційна робота є завершеною; сформульовані у ній положення, результати та висновки становлять наукову й практичну цінність.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної

доброчесності.

При детальному розгляді дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

Висновок.

Вцілому дисертаційна робота Галюки Ольги Степанівни «Формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи у професійній підготовці» є цілісною, самостійною, завершеною роботою на правах рукопису, яку виконано на актуальну тему з використанням наукових методів дослідження. Робота характеризується чіткістю змісту, містить науково обґрунтовані науково-теоретичні результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувачки та достатньо повно представлені у наукових працях.

Дисертація відповідає спеціальності 015 Право та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, Галюка Ольга Степанівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Рецензент:

**кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка**

Галина БОЙКО